

6. SINIF TÜRKÇE KONU ANLATIMLARI

1. Anlam Bilgisi :

Sözcükte Anlam :

1. Gerçek (Temel) Anlam

Gerçek anlam, bir kelimenin aklımıza ilk gelen anlamıdır. Kelimelerin, sözlükte yer alan ilk anlamları da gerçek anlamlarıdır. Bu yüzden gerçek anlama, **sözlük anlamı** da denir.

Örnek(ler)

» Uyanır uyanmaz **perdeyi** açıp pencereden dışa baktım.

"Perde" kelimesini duyduğumuzda aklımıza ilk olarak "pencerelerin önüne takılıp ışığın girmesini engellemeye yarayan örtü" gelir. Bu cümlede "perde" sözcüğü aklımıza ilk gelen bu anlamıyla kullanıldığından **gerçek anlam** taşımaktadır.

» Karabaş, bir şeyin **kokusunu** aldı.

(koku: Nesnelere yayılan zerrelerin burunda uyandırdığı duygu)

» **Kör** adama kimse yardım etmedi.

(kör: Görme engeli)

» Kitaplarını **boş** bir kutuya yerleştirdi.

(boş: İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan)

2. Mecaz Anlam

Bir ilgi veya benzetme sonucu sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlamlara **mecaz anlam** denir. Mecaz anlamda kullanılan sözcükler genellikle soyut anlam kazanır.

Örnek(ler)

» Konsere gidemeyince biletlerimiz **yandı**.

"Yanmak" fiilini duyduğumuzda aklımıza ilk gelen anlam (yani gerçek anlam) "ateş almak, tutuşmak"tır. Bu cümlede ise "biletlerimiz yandı" sözüyle "biletlerin alev aldığı" anlatılmamaktadır. Burada "yanmak" fiili gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak **mecaz anlam** kazanmış ve "geçerliliğini yitirmek" anlamında kullanılmıştır.

» Ortalıkta savaş **kokusu** vardı.

(koku: Belirti, işaret)

» Olaylara karşı **kör** ve sağırdır.

(kör: Duyarlılığını yitirmiş)

3. Terim Anlam

Bir sözcüğün bilim, sanat, spor ya da meslek alanına özgü kavramları karşılığında kazandığı anlama **terim anlam** adı verilir.

Bazı bilim, sanat ve meslek dalları ile ilgili terimler:

Örnek(ler)

Matematik: Doğal sayılar, kare, polinom...

Tiyatro: Sahne, perde, kostüm...

Müzik: Nota, akor, sol anahtarı...

Coğrafya: Meridyen, ölçek, izohips, Dünya, boğaz...

Resim: Portre, palet, tuval...

Futbol: Taç, faul, gol...

> Bir sözcüğün terim olup olmadığı kullanıldığı cümleye göre değişir.

Örnek(ler)

» Camdan yansıyan **ışık** gözlerimi kamaştırdı. (Gerçek anlam)

» Sanatçımız, edebiyatımızın vazgeçilmez **ışıklarından** biridir. (Mecaz anlam)

» Bugünkü dersimizde **ışık** konusunu işleyeceğiz. (Terim anlam)

» **Doğru** haber veren gazeteler de var. (Gerçek anlam)

» İki noktadan tek **doğru** geçer. (Terim anlam)

» Olaya bir de şu **açıldan** bakalım. (Mecaz anlam)

» İkizkenar üçgenin taban **açıları** eşittir. (Terim anlam)

> Bir sözcük, birden fazla alanda terim oluşturabilir.

Örnek(ler)

» Oyunun birinci **perdesi** bitti. (Tiyatro terimi)

» Kaz, **perde** ayaklı bir hayvandır. (Biyoloji terimi)

2. Edebi Türler :

Masal

Olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman ve yer kavramları belirli olmayan hayalî olayların anlatıldığı yazılara **masal** denir.

- > Masalda eğitcilik ve öğreticilik esastır.
- > Masallardaki olaylar gerçeğe uymaz.
- > Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir.
- > Masalın geçtiği yer ve zaman belirsizdir.
- > Masallar tekerlemeyle başlar.
- > Masaldaki karakterler; cinler, periler, devler ve hayvanlar olabilir.
- > Masalların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- > Ulusal konulara yer verilmez, evrensel konular ve mesajlar içerir.

Fabl (Öykünce)

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insan özelliği verilerek başlarından geçen olayların insanlara ibret dersi verecek şekilde anlatıldığı kısa yazılara **fabl** denir.

- > Sonunda ders verme amacı güden yazılardır.
- > Genellikle hayvanlar ve bitkiler konuşturulur.
- > Fabl kahramanları insanlar gibi düşünür, insanlar gibi konuşur ve tıpkı insanlar gibi davranır.
- > Dünyanın en ünlü fabl yazarları Ezop, La Fontaine ve Beydeba'dır.

Örnek(ler)

- » Yengeç ana, yavrusunu sürekli uyarıyormuş:
– Şunu böyle yapma, bunu böyle yapma! Öyle eğri büğrü yürüme, doğru dürüst yürü!..
Canına tak eden yavru yengeç, anasına şöyle demiş:
– Peki, sen doğru dürüst yürü önümden de ben de yürümek nasılmış öğreneyim!

Hikâye (Öykü)

Olmuş veya olabilecek olayları belli bir plan çerçevesi içinde yer ve zamana bağlı olarak anlatan yazı türüne **hikâye (öykü)** denir.

- > Yaşanmış ya da yaşanabilir olaylar anlatılır.
- > Dar bir zaman dilimini kapsar.
- > Olayla ilgili yer ve zaman bellidir.
- > Romana göre kısa eserlerdir.

- > Karakter sayısı azdır.
- > Serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.
- > Kısa soluklu eserlerdir.
- > Olay, başlangıçtan sonra doğru giden bir olayın bir anlık parçasıdır.

Hikaye'nin unsurları nelerdir ?

- 1- **Olay:** Hikayede üzerinde söz söylenen yaşantı ya da durumdur.
- 2- **Kişiler:** Olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır.
- 3- **Yer:** Olayın yaşandığı çevre veya mekandır.
- 4- **Zaman :** Olayın yaşandığı dönem, an mevsim ya da gündür.
- 5- **Dil ve Anlatım :** Hikayenin dili açık, akıcı ve günlük konuşma dilinden farklı olarak, etkili sözcük, deyim, atasözü ve tamlamalarla zenginleştirilmiş güzel bir dil olmalıdır.

Hikaye'de Plan

Hikayenin planı da diğer yazı türlerinde olduğu gibi üç bölümden oluşur; ancak bu bölümlerin adları farklıdır. Bunlar:

- 1- **Serim:** Hikayenin giriş bölümüdür. Bu bölümde olayın geçtiği çevre , kişiler tanıtarak ana olaya giriş yapılır.
- 2- **Düğüm:** Hikayenin bütün yönleriyle anlatıldığı en geniş bölümdür.
- 3- **Çözüm:** Hikayenin sonuç bölümü olup merakın bir sonuca bağlanarak giderildiği bölümdür.

Ancak bütün hikayelerde bu plan uygulanmaz , bazı öykülerde başlangıç ve sonuç bölümü yoktur. Bu bölümler okuyucu tarafından tamamlanır.

Hikaye'de Anlatıcı Türleri

> Metinlerde anlatım, **birinci kişili ağızından ve üçüncü kişi ağızından anlatım** olmak üzere iki şekilde yapılır:

1. Birinci Kişi Ağızıyla Anlatım

Birinci kişi ağızıyla anlatımlarda yazar, kendi başından geçen veya içinde bulunduğu bir olayı anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman birinci tekil şahıs (ben) veya birinci çoğul şahıs (biz) ekleri kullanır.

Örnek(ler)

» Kimse farkına varmadan evden çıktım. Doğruca alet edevatın bulunduğu depoya gittim. Duvara yaslı duran kazmayı kaldırıp ağırlığına baktım. İmkani yok, bunu götüremezdim. Çok ağırdı. Küçük keser de aynı görevi görürdü. Aradığım keseri buldum. Depodan çıktım...

2. Üçüncü Kişi Ağzıyla Anlatım

Üçüncü kişi ağzıyla anlatımlarda yazar, genellikle duyduğu veya gördüğü şeyleri anlatır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman üçüncü tekil şahıs (o) veya üçüncü çoğul şahıs (onlar) ekleri kullanılır.

Örnek(ler)

» Yazdan kalma bir gündü. Güneş, insanın içini ısıtıyordu. Cemil, sahilde oturmuş, dalgaların sesini dinlerken üstünden hızla geçen martıların çığlığı andıran sesiyle irkildi. Yerinden doğrulup izlemeye koyuldu. Martılar deniz üzerinde iyice süzöldükten sonra suya ani dalışlar yapıyor, küçük balıklar ustaca avlıyordu...

3. Ek (Yapım Ekleri – Çekim Ekleri)

1. Yapım Ekleri

2. Çekim Ekleri (Çokluk Eki, Hâl Ekleri, İlgî Ekleri, İyelik Ekleri, Eşitlik Ekleri, Kip Ekleri, Şahıs Ekleri)

Sözcüklerin cümle içindeki görevlerini belirtmek ya da sözcüklerde yeni sözcük üretmek amacıyla kullanılan seslere / hecelere **ek** denir.

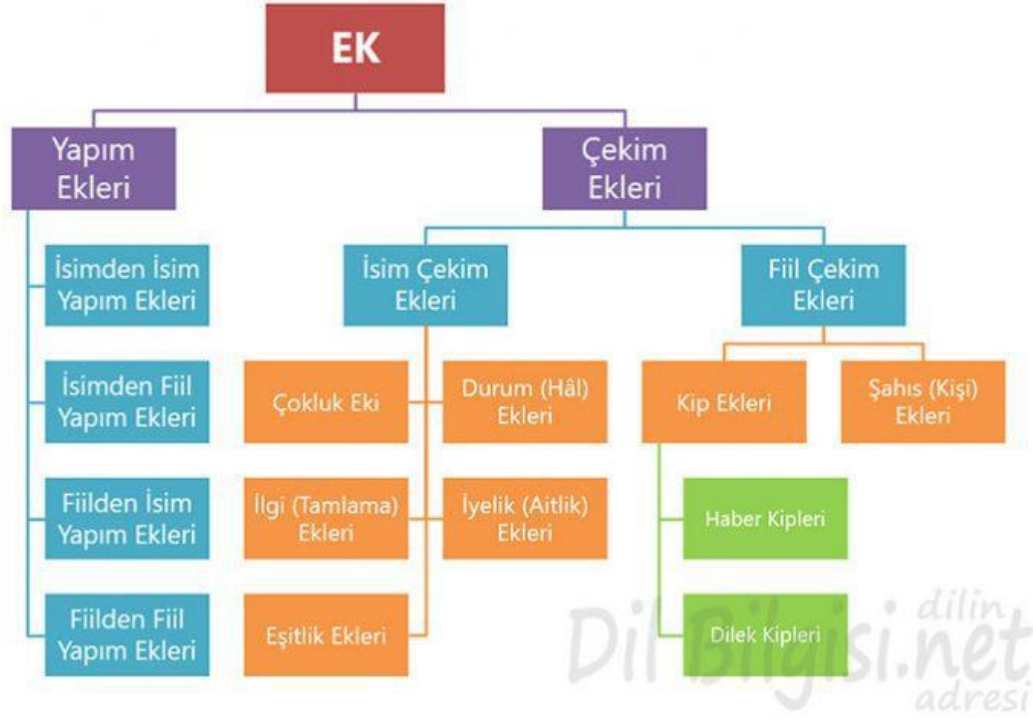
Türkçede Eklerin Özellikleri

1. Sözcüklere cümlede görev yüklenirken ve onlardan yeni sözcükler türetilirken öncelik yapım eklerindedir. Yapım eklerinin üzerine çekim ekleri gelir. Ama bir iki ek haricinde çekim ekinin üzerine yapım eki getirilemez.

2. Türkçede ekler, ünlü uyumu kurallarına uyarlar. Bu yüzden eklendikleri hece ya da sözcükteki ünlülere göre ses değişimine uğrarlar. Örneğin, belirli geçmiş zaman kipi eki bu bağlamda (-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü) olarak karşımıza çıkar. Ancak **-yor, -ken, -ki, -leyin, -mtrak** ve **-gil** ekleri ses değişimine uğramaz.

3. Ekler kendilerinden önceki sözcüklere bitişik yazılır. Yalnız, "**mi**" soru eki **her zaman ayrı** yazılır.

> **Ekler**, yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere iki ana başlıkta incelenir:

1. Yapım Ekleri

Sözcüklere gelerek onlardan yeni sözcükler türeten eklerdir. Yapım ekleri eklendiği sözcüğün anlamını da türünü de değiştirir. Kısacası yapım eki, adından da anlaşılacağı gibi, sözcüklerden **yeni sözcük yapımı**şini yapar.

Yapım ekleri her zaman çekim eklerinden önce gelir. Yapım eki almış bir sözcüğe türemiş sözcük ya da gövde denir.

> Yapım ekleri dörde ayrılır:

1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsim kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni isimler yapan eklerdir.

Örnek(ler)

» <u>tuz</u> İsim kökü	–	<u>luk</u> İsimden İsim Yapım Eki
» <u>sanat</u> İsim kökü	–	<u>cı</u> İsimden İsim Yapım Eki

- » **-lik:** zeytinlik, şekerlik, suluk, insanlık, kardeşlik
- » **-li:** köylü, nişanlı, renkli, mavili, bilgili, görgülü
- » **-siz:** evsiz, huysuz, akılsız, işsiz, parasız
- » **-cil:** evcil, otçul, bencil
- » **-cık:** kızılıcık, arpacık, kulakçık, kitapçık
- » **-daş:** meslektaş, vatandaş, arkadaş, sesteş
- » **-inci:** üçüncü, beşinci
- » **-msı:** acımsı, ekşimsi
- » **-sal:** kumsal, evrensel
- » **-it:** yaşıt
- » **-tı:** horultu civıltı

1.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim kök veya gövdelerine gelerek fiil oluşturan eklerdir.

Örnek(ler)

» garip İsim kökü	–	se- İsimden Fiil Yapım Eki
» kan İsim kökü	–	a- İsimden Fiil Yapım Eki

- » **-le:** başla-, suçla-, sula-, terle–
- » **-al:** azal-, çoğal-, düzel–
- » **-il:** doğrul-, sivril–
- » **-a:** kana-, yaşa-, türe-, boşa–
- » **-da:** fısılda-, horulda-, gürülde–
- » **-at:** yönet-, gözet–
- » **-kır:** fişkır-, haykır–
- » **-lan:** evlen–
- » **-laş:** şakalaş-, dertleş-, çocuklaş–
- » **-(a)r:** morar-, karar-, yaşar–
- » **-se:** önemse-, garipse–

1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiil kök veya gövdelerine gelerek isim türeten eklerdir.

Örnek(ler)

» <u>as</u> Fiil kökü	–	<u>kı</u> Fiilden İsim Yapım Eki
---------------------------------	---	--

» <u>kork</u> Fiil kökü	–	<u>u</u> Fiilden İsim Yapım Eki
-----------------------------------	---	---

- » **-im:** seç**im**, üret**im**, böl**üm**, çöz**üm**, ver**im**
- » **-gi:** verg**i**, sevg**i**, görg**ü**, bilg**i**, örg**ü**, serg**i**, alg**i**, at**kı**
- » **-gın:** dalg**ın**, kızg**ın**, bilg**in**, durg**un**, salg**ın**
- » **-ı / -i:** yaz**ı**, doğ**u**, bat**ı**, gez**i**, tart**ı**
- » **-ıcı / -ici:** yırt**ıcı**, sat**ıcı**, yap**ıcı**, geç**ici**, kur**ucu**
- » **-ca:** düş**ünce**, eğl**ence**
- » **-ecek:** giye**cek**, yak**acak**, aç**acak**
- » **-ak:** yata**k**, kaç**ak**, dur**ak**,
- » **-ga:** böl**ge**, bil**ge**, süpür**ge**,
- » **-gan:** çalış**kan**, unut**kan**, çeking**en**
- » **-gıç:** bilg**iç**, dalg**ıç**, başlang**ıç**
- » **-ik:** kes**ik**, aç**ık**, göç**ük**, kır**ık**
- » **-ın / -in:** yığ**ın**, ak**ın**, tüt**ün**, ekin**,**
- » **-nç:** gül**ünç**, bas**ınç**,
- » **-ıntı:** es**inti**, çık**ıntı**, dök**üntü**,
- » **-(e)r:** gelir**,** gider**,** okur**,**
- » **-maca:** bul**maca**, kes**mece**
- » **-sel:** görs**el**, uys**al**, işit**sel**
- » **-anak:** gelen**ek**, gören**ek**, olan**ak**, seç**enek**
- » **-iş:** diki**ş**, yürüy**üş**
- » **-it:** geç**it**, yak**ıt**, ölç**üt**
- » **-ma:** dondur**ma**, danış**ma**
- » **-mak:** çak**mak**, ek**mek**
- » **-tı:** belirt**i**, kızart**ı**

1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller türeten eklerdir.

Örnek(ler)

» <u>kov</u> Fiil kökü	–	<u>ala-</u> Fiilden Fiil Yapım Eki
----------------------------------	---	--

» <u>gez</u> Fiil kökü	–	<u>dir-</u> Fiilden Fiil Yapım Eki
----------------------------------	---	--

- » **-t:** yürüt-, anlat-, ağlat–
- » **-(a)r:** kopar-, çıkar-, uçur-, düşür–
- » **-dir:** yazdır-, açtır-, bıktır-, sordur–
- » **-(ı)l:** atıl-, yazıl-, çözül-, sorul–
- » **-(ı)n:** taran-, yıkan-, silin-, alın–
- » **-ele:** kovala-, itele–
- » **-ı:** kazı-, sürü–
- » **-msa:** anımsa-, gülümse–

2. Çekim Ekleri

Sözcüklerin çekimlenerek değişik yerlerde ve görevlerde kullanılmasını sağlayan eklere **çekim eki** denir. Çekim ekleri, kelimenin biçimini değiştirir; anlamını değiştirmez. Eklendiği sözcüğe yeni bir anlam kazandırmaz.

Çekim ekleri, sözcüklerin diğer sözcüklerle bağ kurmasını; sözcüklerinin cümlede görev almasını; hâlini, sayısını, zamanını, şahsını belirtir. Kısaca çekim ekleri sözcüklerin cümle kuruluşunu gerçekleştirmesini sağlar. 2. tekil kişi emir kipiyle kurulan tümcelerin (Atla. Koş. Bak. Ye. ...) haricinde hiçbir tümce, çekim eki olmadan kurulamaz.

Örnek(ler)

- Okul git > Okul-**a** git-(i)**yor-um** → Okula gidiyorum.
Ağaç dal kır > Ağaç-**ın** dal-**ı**-(n)**ı** kır-**dı-lar** → Ağacın dalını kırdılar.

> Çekim ekleri, getirildikleri kelimenin türüne göre, **isim (ad) çekim ekleri** ve **fiil (eylem) çekim ekleri** olmak üzere **iki** öbekte incelenir:

2.1. İsim (Ad) Çekim Ekleri

İsimlerin ve isim soylu sözcüklerin sonuna gelerek onları diğer isimlere, edatlara, eylemlere bağlayan; cümle içindeki görevlerini belirleyen, ait oldukları kişileri belirten ve isimlerin çeşitli durumlarını bildiren eklerdir.

> İsim çekim ekleri şunlardır:

1. Çokluk Eki
2. Durum (Hâl) Ekleri
3. İlgî (Tamlama) Ekleri
4. İyelik (Aitlik) Ekleri
5. Eşitlik Ekleri

2.1.1. Çokluk (Çoğul) Eki (-lar / -ler)

İsimlerin sayı bakımından birden çok olduğunu belirtir.

Örnek(ler)

- » Martı**lar** kanat çırpı gökyüzüne.
- » Şehir**ler** beton yığına döndü.

> Çokluk eki, eklendiği sözcüğe çokluk anlamı dışında farklı anlamlar da kazandırır.

Örnek(ler)

- » Türkler köklü milletlerdendir. ("millet" anlamı)
- » Beş yaşlarında bir çocuğu var. ("yaklaşık" anlamı)
- » Bu akşam Bülent Beyler bize gelecekler. ("aile" anlamı)
- » Sabahları spor yaparım. ("her" anlamı)

2.1.2. Durum (Hâl) Ekleri (-i, -e, -de, -den)

İsimlere belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma anlamı katan eklerdir. Dört başlıkta incelenir:

a) Belirtme durumu eki (-i / -ı / -u / -ü)

Eylemdeki işten, hareketten, oluştan etkilenen varlığı belirtir. Bu eki alan sözcük, cümlede belirtili nesne olur.

Örnek(ler)

- » Evi boyadım.
- » Avcı balığı yakaladı.
- » Külü üstüme savurdu.

> Türkçede iki tane "-i" eki vardır:

-i: belirtme durumu eki: Kalem-i aldı. (Neyi aldı?)

-i: iyelik eki: (onun) kalem-i

b) Yönelme durumu eki: (-e / -a)

İsme getirilen "-a, / -e" hâl ekidir.

Örnek(ler)

- » Hafta sonu pazara gittim.
- » Erikleri üç liraya aldım.
- » Sabaha dönerim.

c) Bulunma durumu eki: (-de / -da / -te / -ta)

İsimlere "-da / -de / -ta / -te" ekleri getirilerek yapılır. Durum, zaman ve yer bildirir.

Örnek(ler)

- » Defterimi evde unuttum.
- » Yetmişinde kadından ne istedin?
- » Kitabı bir solukta okudum.
- » Okullar bu yıl da eylülde açılacak.

UYARI Bulunma durumu eki, bağlaç olan "**de / da**" ile karıştırılmamalıdır. Bulunma durumu eki olan "**-de / -da**" birleşik; bağlaç ve ilgeç olan "**de / da**" ise daima **ayrı** yazılır.

Örnek(ler)

- » Telefonum kardeşim**de** kaldı.
- » Sinemaya kardeşim **de** gelmek istiyor.

d) Ayrılma (Çıkma) durumu eki: (-den / -dan / -ten / -tan)

İsmlere "-dan / -den / -tan / -ten" ekleri getirilerek yapılır. Yer, zaman, sebep ve karşılaştırma bildirir.

Örnek(ler)

- » O, yemeğini her gün **evden** getirir.
- » Sıcak**tan** bayıldı. Yorgunlukt**an** uyuyakalmış.
- » Kardeşin**den** daha çalışkan.
- » İzmir'e akşam**dan** gidelim.

2.1.3. İlgili (Tamlama) Ekleri (-ın / -in / -un / -ün)

Bir ismi başka bir isimle ilgili hale getirir; isimleri isimlere bağlar.

Bu ek 1. tekil ve 1. çoğul şahıs için "-im" şeklindedir: ben-**im**, biz-**im**

> Belirtili isim tamlaması kurar:

Örnek(ler)

- » Bebeğ**in** yüzü çok sevimli.
- » Kardeşim ben**im** kalemimi almış.

2.1.4. İyelik (Aitlik) Ekleri (-m, -n, -i, -miz, -niz, -leri)

İsmlere gelerek onların kime veya neye ait olduğunu belirten eklerdir. Şahıslara göre çekimlenir.

Örnek(ler)

- (benim) defter**im**
- (senin) defter**in**
- (onun) defteri**i**
- (bizim) defter**imiz**
- (sizin) defter**iniz**
- (onların) defter**leri**
- » **Evimizin** küçük bir bahçesi var.
- » Gömleğ**imin** düğmesi kopmuş.

UYARI İyelik eklerini belirtme hal eki ile karıştırmamak gerekir.

Örnek(ler)

- » Evi yeni aldık. (o evi)
- » Evi çok büyükmüş. (onun evi)

Bu iki sözcükte de "-i" eki var. Hangisi iyelik, hangisi hâl anlamak için şu soruyu sorabiliriz: "**Kimin evi?**"

Bu soruyu sorduğumuzda ikinci cümlenin cevap verdiğini ve "Onun evi büyükmüş." şeklinde söylenebildiğini görüyoruz. Öyleyse "-i" eki ikinci cümlede iyelik eki, birinci cümlede ise "Neyi aldık?" sorusuna cevap verdiğinden "-i" hâl eki olarak kullanılmıştır.

Ayrıca "-i" eki almış sözcüğün başına "onun" sözcüğü getirerek de bunu anlayabiliriz.

(Onun) "Evi yeni aldık." olmuyor, ama

(Onun) "Evi çok büyükmüş." oluyor. Demek ki ikinci cümledeki "-i" eki, iyelik ekidir.

2.1.5. Eşitlik Ekleri (-ca / -ce / -ça / -çe)

Eşitlik ekleri, isim soylu sözcüklere gelerek onlara çeşitli anlamlar katarlar.

Örnek(ler)

- » Böyle çocukça davranmamalısın. (benzerlik)
- » Ailece tatile gittik. (topluluk, birlikte)
- » Benden boyca uzunsun. (karşılaştırma, bakımından)
- » Bence sen de haklısın. (görelilik, kanaat)
- » Masraflarınız şirketimizce karşılanacak." (tarafından)

2.2 Fiil (Eylem) Çekim Ekleri

Fiiller, çekimli hâlde kullanılır. İkinci tekil kişi emir çekimi hariç bütün eylemler çekim eki olarak kullanılır.

Fiil çekim ekleri, fiil kök veya gövdelerine eklenerek, fiillerin zamanını, yapılaş şeklini ve şahsını (eylemi yapan kişiyi) belirtirler.

Eylem çekim eklerini 2 temel grupta sınıflandırabiliriz:

1) Kip ekleri

a) Bildirme (zaman) kipi ekleri

b) Dilek kipi ekleri

2) Kişi (şahıs) ekleri

2.2.1 Kip Ekleri

Eylemin gösterdiği kılış, durum veya oluşun zamana bağlı olarak nasıl gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini gösteren söyleyiş kalıplarına kip adı verilir.

a) Bildirme (Haber) Kipi Ekleri

Eylemin gerçekleşmesi, zaman kavramı içinde mümkündür. Zaman içinde eylem ya gerçekleşmiştir, ya gerçekleşmektedir ya da sözün söylenmesinden sonraki bir zaman diliminde gerçekleşecektir.

Eylemlerin gerçekleşme zamanını bildirmek için kip ekleri kullanılır.

Dilimizde **4 temel zaman** vardır, bunlar:

1) Geçmiş zaman

a) Bilinen (görülen / belirli) geçmiş zaman

b) Öğrenilen (duyulan / belirsiz) geçmiş zaman

2) Şimdiki zaman

3) Gelecek zaman

4) **Geniş zaman** (Tüm zamanları kapsar.)

Kök (İsim Kökleri – Fiil Kökleri)

1. İsim (Ad) Kökleri 2. Fiil (Eylem) Kökleri 3. Sesteş Kökler 4. Ortak Kökler

Kök, bir sözcüğün **parçalanamayan, anlamlı, en küçük** parçasıdır. Sözcüğün kökü bulunurken sondan başa doğru ekler çıkarılır, kalan bölüm köktür.

Örnek(ler)

» **dur** -ak-lar-ı-mız-dan

Kök

Örnekte de görüldüğü gibi, atabildiğimiz her şeyi attıktan sonra elimizde kalan, daha fazla parçalayamayacağımız "dur-", bu sözcüğün köküdür.

Kökün Özellikleri

1. Kök, Sözcüğün Başındadır

Türkçe, sondan eklemeli bir dildir. Türkçede bütün ekler sona gelir. Bu yüzden Türkçede kök, her zaman sözcüğün başındadır.

2. Kök, Ek Alırken Yapısal Değişikliğe Uğramaz

Kök, tâbi olunan; ek, tâbi olan ögedir. Başka bir deyişle Türkçede, kök sabit kalır, ek köke uyum sağlamaya çalışır. Bu yüzden kökler, ek alsalar da bir değişime uğramazlar. Ancak bu olayın bozulduğu birkaç istisnai durum vardır:

> Yönelme eki alan 1. ve 2. tekil kişi zamirleri ses değişimine uğrar:

ben -> bana sen -> sana

3. Kök, sözcüğün tamamıyla anlam ilişkisi taşımalıdır.

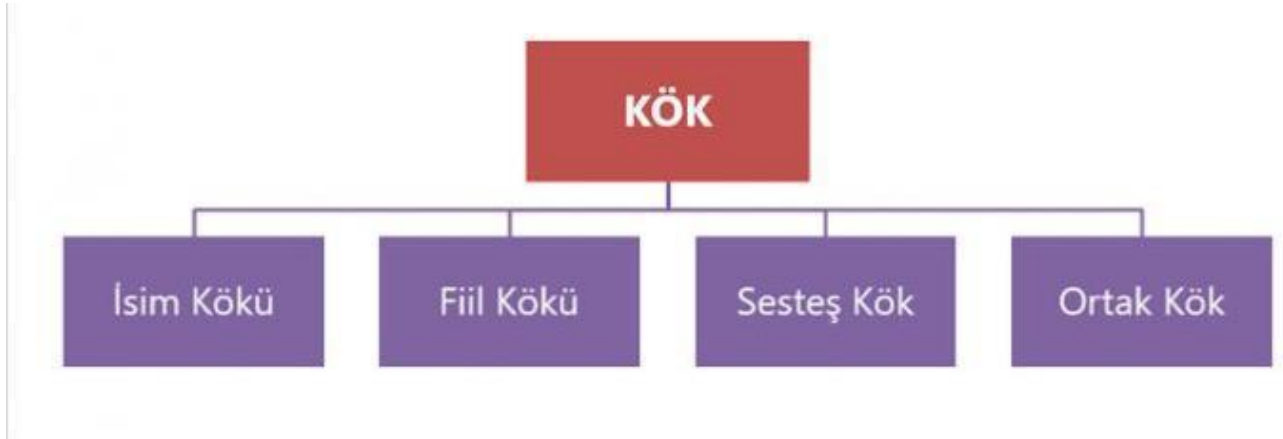
Örnek(ler)

» **balık**çılar

Kök

Bu sözcüğü incelediğimizde anlamlı en küçük parçanın "bal" sözcüğü olduğunu görüyoruz. Ancak "bal", kelimenin tamamıyla anlam ilişkisi taşımadığı için bu sözcüğün kökü olamaz. Bu yüzden kelimenin tümüyle anlam ilişkisi bulunan "balık" sözcüğü bu sözcüğün köküdür.

> Kökler, **isim kökü**, **fiil kökü**, **sesteş kök** ve **ortak kök** olmak üzere dörde ayrılır:

1. İsim (Ad) Kökleri

Varlıkların, kavramların, duyguların ismi olan köklere **isim kökü** denir. İsim kökleri cümle içinde "isim, zamir, zarf, sıfat, edat, bağlaç ve ünlem" göreviyle kullanılabilir. Dilimizde isim kökleri en fazla üç heceden oluşur.

Örnek(ler)

» at, bel, göz, kan, kül, o, pek, siz, sol, yol, araba, kitap...

» "içimizden" sözcüğünün anlamlı en küçük parçası "iç" sözcüğüdür. Ancak burada bahsedilen içmek fiili değil, bir şeyin içidir. Bu yüzden "içimizden" sözcüğünün kökü isim köküdür.

> İsim kökleri "**-mak / -mek**" mastar ekini almazlar.

Örnek(ler)

"kalemlik" sözcüğünün anlamlı en küçük parçası yani kökü "kalem" sözcüğüdür.

"kalem" sözcüğüne "-mek" veya "-mak" eklerinden birini getiremeyiz. Bu nedenle "kalem" sözcüğü ad köküdür.

> Yansıma kökler de isim köklerinden sayılır.

Örnek(ler)

cız, çat, fıs, güm, pat, şar, vız...

2. Fiil (Eylem) Kökleri

İş, oluş veya durum bildiren köklere **fiil kökü** denir. Fiil kökleri **"-mak / – mek"** mastar ekini alabilen köklerdir.

Örnek(ler)

» aç-, at-, çiz-, del-, gel-, kal-, tak-, yık-, yüz-...

» "sevgi" sözcüğünün kökü "sev"dir. "sev" sözcüğüne "-mek" ekini getirdiğimizde "sevmek" olur. Mastar eki getirdiğimizde anlamlı bir sözcük elde edebildiğimiz için "sev-" fiil köküdür ve "sevgi" fiil köklü bir sözcüktür.

» "solungaç" sözcüğünün kökü olan "solu" sözcüğü "-mak" eki alarak "solumak" olabilir. Bu nedenle "solungaç" sözcüğü fiil köklüdür.

NOT Fiil köklerini ad kökleri gibi tek başına yazıp söyleyemeyiz. Mastar durumundaki fiil köklerinin sonuna ya kısa çizgi (–) konur ya da "–mak, –mek" mastar eki getirilir. Fiilin sonuna konan kısa çizgi (–), "mak, mek" diye okunur. Örneğin "yirt–" fiil kökü "yırtmak" olarak okunur.

İPUCU Bir sözcüğün kökünün isim kökü mü fiil kökü mü olduğunu bulmanın en kolay yolu sözcüğün köküne **"-mak / – mek"** mastar eki getirip denemektir.

Örnek(ler)

» "gözlük" → kökü **"göz"**dür → mastar eki eklersek "gözmek" olur → **"gözmek"** sözcüğü anlamsız olduğu için "göz" **isim kökü**dür.

"geçit" → kökü **"geç"**tir → mastar eki eklersek "geçmek" olur → **"geçmek"** sözcüğü **anlamlı** olduğu için "geç" **fiil kökü**dür.

Yalnız bunu yaparken aşağıda anlatacağımız sesteş ve ortak kök özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekir.

3. Sesteş Kökler

Yazılışları aynı olmasına rağmen anlamları ve türleri farklı olan köklere **sesteş kök** denir.

Örnek(ler)

» Bahçeye büyük bir çukur **kazın**.

cümlesindeki "kazın" sözcüğünün kökünü incelediğimizde kökün mastar eki alabildiğini görüyoruz. Bu nedenle sözcüğün kökü fiildir.

» Hayvanat bahçesindeki **kaz** elini ısırmış.

Burada ise yukarıda fiil kökü olarak kullanılan "kaz" sözcüğünün isim kökü olarak kullanıldığını görüyoruz. Çünkü burada sözü edilen kümes hayvanı olan kazdır

UYARI Sesteş kökler arasında anlam ilişkisi bulunmaz.

SESTEŞ KÖK		İSİM		FIİL	
gül	→	gül	çiçek, bitki	gül-	gülmek
yaz	→	yaz	mevsim adı	yaz-	yazı yazmak
kan	→	kan	damarlarımızdaki kırmızı sıvı	kan-	inanmak
var	→	var	mevcut, bulunan	var-	ulaşmak
		ARALARINDA ANLAM İLGİSİ YOK			

4. Ortak Kökler

Hem isim hem de fiil olarak kullanılabilen köklere **ortak kök** denir. Ortak kökler arasında anlam ilişkisi vardır.

ORTAK KÖK		İSİM	FIİL
göç	→	göç	göç-
tat	→	tat	tat-

şış	→	şış	şış-
boya	→	boya	boya-
		ARALARINDA ANLAM İLGİSİ VAR	

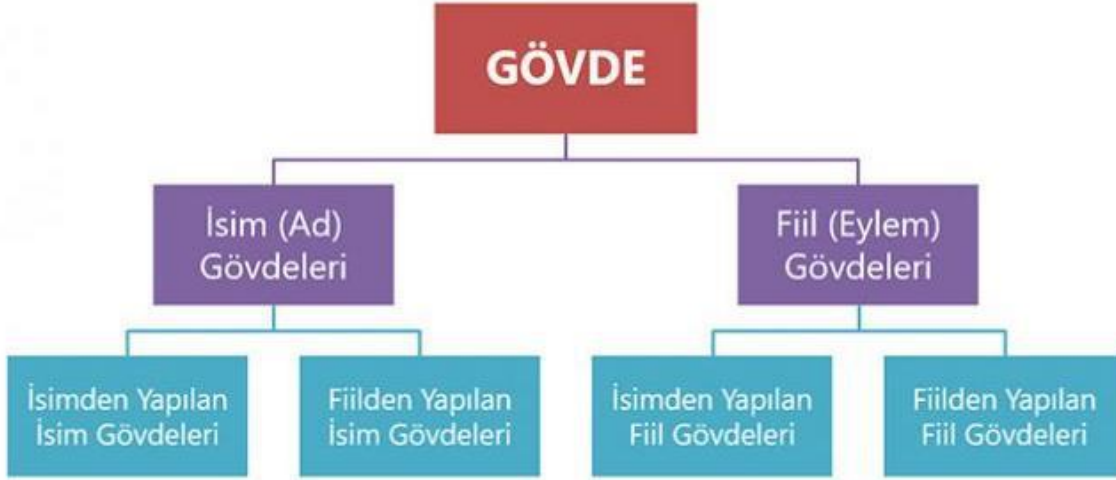
Sesteş kök ile ortak kök arasındaki fark: Sesteş kökler arasında anlam ilişkisi bulunmazken ortak kökler arasında belirgin bir anlam ilişkisi vardır.

Gövde (İsim Gövdeleri – Fiil Gövdeleri)

1. İsim (Ad) Gövdeleri 2. Fiil (Eylem) Gövdeleri

Her türemiş sözcük bir gövdedir. **Gövde**, köke yapım eklerinin getirilmesiyle oluşturulur.

> Gövde, **ad gövdeleri ve eylem gövdeleri** olarak ikiye ayrılır:

1. İsim (Ad) Gövdeleri

1.1. İsimden Yapılan İsim Gövdeleri

İsim soylu sözcüklere isimden isim yapım eki getirilerek türetilen isimlerdir.

(Ad Kökü) + (Yapım Eki) = (Ad Gövdesi)

Örnek(ler)

» tuz İsim kökü	–	luk İsimden İsim Yapım Eki
---------------------------	---	--------------------------------------

» ev-**li**, kuş-**çu**, yol-**suz**, baş-**lık**...

1.2. Fiilden Yapılan İsim Gövdeleri

Fiil soylu sözcüklere fiilden isim yapım eki getirilerek türetilen isimlerdir.

(Eylem Kökü) + (Yapım Eki) = (Ad Gövdesi)

Örnek(ler)

» as Fiil kökü	–	ıkı Fiilden İsim Yapım Eki
--------------------------	---	--------------------------------------

» bak-**ıcı**, yak-**ıt**, koş-**u**, dur-**ak**...

2. Fiil (Eylem) Gövdeleri

2.1. İsimden Yapılan Fiil Gövdeleri

İsim soylu sözcüklere isimden fiil yapım eki getirilerek türetilen fiillerdir.

(Ad Kökü) + (Yapım Eki) = (Eylem Gövdesi)

Örnek(ler)

» garip Fiil kökü	–	se- İsimden Fiil Yapım Eki
-----------------------------	---	--------------------------------------

» baş-**la**(mak), kan-**a-**, dara-**ı-**, yön-**el-**...

2.2. Fiilden Yapılan Fiil Gövdeleri

Fiil soylu sözcüklere fiilden fiil yapım eki getirilerek türetilen yeni fiillerdir.

(Eylem Kökü) + (Yapım Eki) = (Eylem Gövdesi)

Örnek(ler)

» gez Fiil kökü	–	dir- Fiilden Fiil Yapım Eki
---------------------------	---	---------------------------------------

» yak-**tır**(mak), silk-**ele-**, sür-**ü-**, yık-**ıl-**...

> Bütün gövdeler, kök durumundaki sözcüklere yapım eki getirilerek oluşturulmuştur. Bu gövdelere de yapım ekleri getirilerek yeni gövdeler oluşturulabilir:

Örnek(ler)

- » göz-et -> gözet-**im**, gözet-**le-**
- » bak-ıcı -> bakıcı-**lık**
- » silk-ele -> silkele-(y)-**ici**...